
Do fronty na vysokou školu

Do fronty na vysokou školu

6.11.2010, rubrika: Názory, strana: 11, autor: Daniel Kroupa

V uplynulém desetiletí se počet studentů dokonce zešestinásobil. Vzdělání dnes hraje klíčovou roli a běda tomu, kdo je nemá.

Dekáda pod psa Začalo to 11. zářím a skončilo ekonomickou krizí. Zatímco 90. léta znamenala naději, první desetiletí nového milénia přineslo

hlavně obavy. Jaké však bylo opravdu? Jak o něm jednou budou psát historici? V novém seriálu mapujeme první dekádu třetího tisíciletí. Učili jsme se ve škole, my starší, že pokrok je dílem hospodářství, kterému se tehdy říkalo „materiální základna“. Náboženství, kultura, vzdělanost prý jsou součástí „nadstavby“, tedy něčím druhotným.

Pak přišla revoluce a vynořili se odborníci na náš blahobyť - liberální ekonomové, kteří nás zase poučili, že pokrok je dílem jednotlivců, kteří na trhu usilují o maximalizaci vlastního prospěchu. Bylo zajisté nedorozumění, že tomnozí pochopili jako pokyn k všeobecnému sobectví, a domnívali se, že být sobecký je ne-li správné, tedy alespoň normální. Leč stalo se.

I v tomto pohledu na svět je kultura a vzdělání pouhou „třešničkou na dortu“ ekonomické činnosti a musíme si na ni nejprve vydělat. Jistě, i vzdělání může posloužit k lepšímu uplatnění na trhu práce, je však třeba přizpůsobit je poptávce. A navíc zde byli sociologové, kteří nás poučili, že společnost informační, do níž jsme s novým tisíciletím vstoupili, je jenom stavebním kamenem společnosti znalostní, v níž veškeré ekonomické, kulturní, politické a další činnosti budou spočívat na vědeckých znalostech. Vzdělání bude v této epoše hrát klíčovou roli a běda tomu, kdo je nemá.

Jistota šestinásobku studentů

Naše školství, zejména to vysoké, proto prý musí z rukou nepraktických učenců převzít manažeři, kteří „ořežou suché větve“ neužitečných oborů a zajistí jeho efektivnost. Je třeba skoncovat s chaotickým vývojem v této oblasti. Vždyť v uplynulém desetiletí se počet studentů poprvé zapsaných do bakalářského studia zvýšil čtyřnásobně, a do magisterského dokonce šestinásobně (o studiu při zaměstnání nemluvě).

Zatímco předtím studovalo na vysokých školách kolem 190 tisíc studentů, loni to bylo už přes 389 tisíc. A bylo by jich možná ještě víc, kdyby nezakročila sama příroda a nezačaly přicházet početně slabší ročníky. I tak podíl vysokoškolsky vzdělaných lidí v populaci činí 12,8 procenta. Je to hodně, nebo málo? Ve srovnání s rozvinutějšími státy máme zajisté stále co dohánět, protože tam se toto číslo pohybuje kolem 24 procent (průměr EU) a u některých států až 40 procent. Přesto je však na stole otázka: Potřebujeme tolik vysokoškoláků? A k čemu?

Začalo to v roce 1998

U nás spustil lavinovitý nárůst studentů nový, poměrně liberální vysokoškolský zákon, který vstoupil v platnost v roce 1998 a který odstátnil většinu vysokých škol. Tento zákon navíc umožnil vznik škol soukromých. Státní máme dnes pouze dvě vysoké školy, 26 jich je veřejných a 46 soukromých. Na tuto liberalizaci měla navazovat dlouhodobá vysokoškolská politika, která by předchozímu procesu dala určitý řád. To se však vinou slabých a bezkonceptních ministrů nestalo. Teprve když kotel začínal být přetopený, spatřila světlo světa Bílá kniha, která se o poněkud technokratické řešení pokouší. Nerad bych vzbudil dojem, že v nárůstu počtu vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva spatřuji něco negativního a teď hledám viníka. Právě naopak.

Dohnat, dovzdělat... a zaplatit

Vzpomínám si, že výzkumy, které jsme měli k dispozici jako spoluautoři vysokoškolského zákona, ukazovaly, že v západních zemích od druhé světové války probíhal nárůst vzdělanosti lineárně, a tedy nezávisle jak na ekonomických konjunkturách či recesích, tak na vládních politikách. Šlo zjevně o tlak veřejnosti, jemuž politici mohli nanejvýš umetat cestičky. Bylo zřejmé, že i u nás proběhne vývoj podobným způsobem, jenomže rychleji.

A to se také stalo v minulém desetiletí. Stejně jako na Západě, i zde si lidé postupně uvědomovali, že lepší uplatnění v zaměstnání a ve společnosti získávají ti, kdo mají vyšší vzdělání, a tak se je snažili zajistit pro sebe i pro své děti. Navíc, poskytl demokratický stát vzdělání, nemůže určovat, kdo na ně má právo, a kdo nikoli. Nemá smysl ztrácet čas diskusemi o tom, komu ano a komu ne, ale je třeba se soustředit pouze na to, jak právo na vzdělání občanům efektivně zajistit a v jaké kvalitě. Dnes se zdá zřejmé, že ufinancovat z veřejných zdrojů tak vysoké počty studentů v možnostech státního rozpočtu není, a tak se po letech vrátila na jednacím stůl myšlenka školného. Do ulic se zase vrátily protesty proti školnému jakožto formě „komercializace“ vzdělání. Jako by už vzdělání dávno takové nebylo. Vždyť významná část studentů, totiž ti ze soukromých škol, si své vzdělání kompletně hradí ze svého. Ocítají se tak v nerovném postavení vůči studentům státních a veřejných škol. A proč to dělají? Chápou své vzdělání jako prostředek k lepšímu uplatnění na trhu práce.

To je samozřejmě degradace pojmu vzdělání, protože podle osvícenského modelu, z něž žije náš univerzitní étos dodnes, je hlavním smyslem vzdělání uskutečnění našeho lidství. Nicméně jako vzdělanci můžeme zvládnout obojí: být lepšími lidmi i nacházet lepší uplatnění v práci. Pokud se školné nestane překážkou přístupu ke vzdělání sociálně slabým občanům, ale prostředkem, jak je učinit dostupným širším vrstvám společnosti, je obvinění z „komercializace“ zpozdilé.

Získává vzdělanost navrch?

Rostoucí zájem veřejnosti o vyšší vzdělání nás navíc staví před otázku, zda se důraz ve vztahu k ekonomice neobrací. Co když se oni neliberální i liberální ekonomové v hodnocení role vzdělání a pokroku mýlili? Co když základnu společenského vývoje netvoří ekonomika, nýbrž vzdělání a kultura, zatímco hospodářství je nadstavbou? Vždyť motorem hospodářské činnosti je podnikání. Naneštěstí se u nás mylně zaměřují podnikatelé za podnikavce.

Skutečné podnikání však svou podstatou není vysáváním veřejných rozpočtů za pomoci zkorumpovaných politiků, ale tvůrčí činností spočívající v rozpoznání nových způsobů, jak lépe uspokojit potřeby co největšího množství lidí, kteří si dosud neuvědomili, že je mají. Podnikat znamená odpoutat se od toho, co je dáno, a využívat možností, které zůstaly nepovšimnuty; je to, vedle politického jednání a umělecké tvorby, další ze způsobů naplňování lidské svobody. Jen ubožák se domnívá, že v životě běží jen o vydělávání peněz, ale jen zaslepený nevidí, co všechno bez toho nejde. Skutečné podnikání není poháněno sobectvím, vždyť jde o to, co nejvíce prospěje druhým lidem; zisk není hlavním motivem, ale odměnou, která umožňuje rozběhnout další takové projekty.

Tvořivost a poznání, které jsou zralými plody kultury a vzdělání, přetvářejí hospodářství založené na stereotypním opakování tradovaných způsobů práce a výroby v ekonomiku inovativní, produkující skutečné „nadhodnoty“. Rolí státu je účinná ochrana vlastnických práv a nepokřivené soutěže na trhu. Materiální blahobyt však není dílem státu, nýbrž produktem kreativní atmosféry ve společnosti.

Škoda, že s přípravou takové koncepce vzdělání se u nás ještě ani nezačalo. Možná, že místo spekulací o budoucnosti informační či vzdělanostní společnosti by bylo užitečnější více přemýšlet o smyslu vzdělání.